

REZYUME. Maqolada bo‘lajak tarbiyachilarning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishda ularning ma’naviy-axloqiy rivojlanishi muhimdir. Kognitiv rivojlanish, axloqiy va ma’naviy husniyatlar bilan chambarchas bog‘liq. Pedagoglar, tarbiyalanuvchilarning axloqiy taraqqiyotini ta’minlash uchun o‘zaro ehtirom va hissiy intuitsiyaga asoslangan pedagogik yondashuvlarni qo‘llashlarini o‘z ichiga olgan. O‘ziga xos jihat: tarbiyachilarning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishda ularning axloqiy muammolarni hal qilish qobiliyatlari ham muhim rol o‘ynaydi. Bu tarbiyalanuvchilarning ishlashdagi ma’naviy yutuqlarini qo‘llab-quvvatlaydi.

РЕЗЮМЕ. В статье говорится, что в развитии когнитивных способностей будущих воспитателей важно их духовно-нравственное развитие. Когнитивное развитие тесно связано с нравственными и духовными качествами. Это включает в себя применение педагогами педагогических подходов, основанных на взаимном уважении и эмоциональной интуиции, для обеспечения нравственного развития учащихся. Особенность: в развитии когнитивных способностей воспитателей важную роль играет также их способность решать нравственные проблемы. Это поддерживает духовные достижения воспитанников в работе.

SUMMARY. The article states that in the development of cognitive abilities of future educators, their spiritual and moral development is important. Cognitive development is closely linked to moral and spiritual qualities. This includes the use by educators of pedagogical approaches based on mutual respect and emotional intuition to ensure the moral development of students. Feature: in the development of cognitive abilities of educators, their ability to solve moral problems also plays an important role. This supports the spiritual achievements of the pupils in work.

BADIIY HIKOYALARDAN FOYDALANISH ORQALI INGLIZ TILINI O‘RGANUVCHILARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI YO‘LLARI

A.Bisenova – *assistent o‘qituvchi*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so‘zlar: badiiy hikoya, kommunikativ kompetensiya, ingliz tili o‘qitish, interaktiv metod, madaniy kontekst, ijodiy fikrlash, empatiya, motivatsiya, kommunikativ yondashuv.

Ключевые слова: художественный рассказ, коммуникативная компетенция, обучение английскому языку, интерактивный метод, культурный контекст, творческое мышление, эмпатия, мотивация, коммуникативный подход.

Key words: literary storytelling, communicative competence, teaching English, interactive method, cultural context, creative thinking, empathy, motivation, communicative approach.

Kirish. Bugungi globallashuv davrida ingliz tilida erkin muloqot qilish har bir o‘quvchi va talabadan zarur ko‘nikma sifatida talab etilmoqda. Shu bois ingliz tilini o‘qitishda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Kommunikativ kompetensiya — bu shaxsning til vositalaridan foydalanib, ma’lum ijtimoiy vaziyatlarda samarali muloqot qilish qobiliyatidir. So‘nggi yillarda til o‘qitish metodikasida badiiy hikoyalar til o‘rganish vositasi sifatida alohida o‘rin egallamoqda. Chunki badiiy matnlar nafaqat lug‘at boyligini oshiradi, balki madaniy kontekstni anglash, nutq ohangini his qilish va muloqotdagi tabiiylikni shakllantirishga yordam beradi. Ushbu maqolada badiiy hikoyalardan foydalanish orqali ingliz tili o‘rganuvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning samarali yo‘llari yoritiladi.

Metodlar. Tadqiqot davomida ingliz tili o‘qitish jarayonida badiiy hikoyalardan foydalanishning kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishdagi samaradorligini aniqlash maqsadida bir nechta ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Ular quyidagilardan iborat:

Adabiyotlarni tahlil qilish metodi. Ushbu metod orqali badiiy hikoyalarning chet tili o‘qitishdagi o‘rni, ularning til o‘rganuvchilarga ta’siri, kommunikativ yondashuv bilan bog‘liqligi haqidagi ilmiy manbalar tahlil qilindi. Jumladan, Brumfit va Carter [1] Collie va Slater [2], hamda Tomlinson kabi tadqiqotchilarning asarlaridan foydalanildi [4].

Natijada badiiy hikoyalar til o‘qitishda nafaqat lingvistik, balki madaniy, psixologik va kommunikativ omil sifatida ham ahamiyatli ekani aniqlangan.

Ekspperimental metod. Tadqiqot jarayonida oliy ta’lim muassasasining Nukus davlat pedagogika instituti ingliz tili yo‘nalishida tahsil olayotgan 40 nafar 2-kurs talabalari ishtirok etdi. Ular ikki guruhga — nazorat guruhi (20 nafar) va tajriba guruhi (20 nafar)ga ajratildi. Tajriba muddati ikki oyni tashkil etdi.

Nazorat guruhida darslar an’anaviy metod asosida olib borildi (til ko‘nikmalari integratsiyasi va kommunikativ leksika).

Tajriba guruhida esa har bir darsda badiiy hikoyalar asosida kommunikativ mashg‘ulotlar tashkil etildi.

Dars jarayonida talabalarining og‘zaki nutq, eshitib tushunish, so‘z boyligini amaliy qo‘llash, hamda muloqot jarayonida o‘z fikrini mustaqil ifodalash ko‘nikmalari kuzatib borildi. Tajriba davomida diagnostik testlar, intervyular va reflektiv yozuvlar orqali o‘zgarishlar o‘lchandi.

Kuzatish va suhbat metodi.

Ushbu bosqichda talabalar faoliyati tizimli ravishda kuzatildi. Kuzatishning asosiy maqsadi — talabalarining ingliz tilidagi muloqotdagi faolligi, ishonchiligi, emotsional reaksiyasi va nutqning tabiiyligidagi o‘zgarishlarni aniqlash edi. Tajriba yakunida talabalar bilan individual va guruhli suhbatlar tashkil etilib, ular o‘z fikrlarini quyidagi yo‘nalishlarda bildirdilar:

- badiiy hikoyalar orqali o‘qish jarayonining qiziqarli va motivatsion jihatlari;

- tilni tabiiy kontekstda o‘rganishning qulayligi;

- o‘z fikrini erkin ifoda etishdagi o‘zgarishlar.

Darslarda interaktiv va kommunikativ yondashuv asosidagi mashg‘ulotlar tashkil etildi, jumladan:

- hikoya mazmunini tahlil qilish va asosiy g‘oyani muhokama qilish;

- rolli o‘yinlar (hikoya personajlari roliga muloqot qilish);

- dialog va debatlar (personajlarning qarorlarini tahlil qilish);

- yakuniy voqeani o‘zgartirish yoki muqobil yakun yozish;

- ijodiy yozuv mashqlari va nutqiy refleksiya topshiriqlari.

Ushbu faol metodlar orqali o'quvchilar faqat hikoyani o'qish emas, balki u bilan til orqali faol muloqot qilish, muallif fikrini talqin etish va o'z pozitsiyasini asoslash imkoniga ega bo'ldilar. Natijada o'quvchilar tilni real kommunikativ vaziyatlarda qo'llash ko'nikmasini rivojlantirdilar [1].

Natijalar. Tadqiqot davomida o'tkazilgan eksperiment natijalari shuni ko'rsatdiki, badiiy hikoyalarga asoslangan darslar o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini sezilarli darajada rivojlantirdi. Tajriba va nazorat guruhlarini o'rtasidagi farq diagnostik testlar va suhbat natijalariga ko'ra quyidagicha aniqlandi:

So'z boyligi — tajriba guruhi ishtirokchilarining faol lug'at zaxirasi o'rtacha 25% ga oshdi. Bu, ayniqsa, sinonim va antonimlardan to'g'ri foydalanish, iboraviy birliklarni qo'llash va kontekstda yangi so'zlarni tanlash ko'nikmasida yaqqol namoyon bo'ldi.

Nutq tezligi va tabiiyligi - og'zaki muloqot jarayonida nutqning tabiiyligi va uzluksizligi 30% ga oshgani kuzatildi. Talabalar dialog va hikoya asosidagi rolli o'yinlarda kamroq pauza qilish, tabiiy intonatsiyani qo'llash va o'z fikrini aniqlik bilan ifodalashda muvaffaqiyat ko'rsatdilar.

Madaniy kontekstni tushunish darajasi - badiiy hikoyalardagi ijtimoiy-madaniy tafovutlarni anglash, personajlarning nutq uslubi va xulq-atvoridagi madaniy o'ziga xosliklarni tushunish 40% ga oshdi. Bu esa o'quvchilarning ingliz tilidagi muloqotda pragmatik moslashuvchanlikni kuchaytirganini ko'rsatdi.

Tajribadan so'ng o'tkazilgan suhbatlar shuni ko'rsatdiki, talabalar badiiy hikoyalar orqali ingliz tilida so'zlashishdan qo'rquv hissini yengib o'tgan, o'z fikrlarini erkin ifoda etishga motivatsiyasi ortgan, shuningdek, nutqiy ishonch hosil qilgan. Ularning fikricha, hikoya asosidagi darslar an'anaviy mashg'ulotlarga nisbatan ko'proq qiziqarli, mazmunli va emotsional kechgan.

Badiiy hikoyalar orqali o'quvchilar quyidagi kommunikativ jihatlarida o'sish kuzatganini bildirganlar:

Interaktivlik — muloqotli o'yinlar, sahnalashtirish va muhokama orqali hamkorlikda fikrlash ko'nikmalari rivojlangan;

Empatiya — hikoya qahramonlarining his-tuyg'ularini tushunish orqali o'z nutqida emotsional ohang va munosabat ifodalashni o'rganishgan;

Ijodkorlik — hikoya yakunini o'zgartirish, yangi dialoglar tuzish orqali ijodiy fikrlash faol bo'lgan.

Muhokama. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, badiiy hikoyalardan samarali foydalanish o'qituvchidan ma'lum metodik yondashuvni talab etadi. Xususan:

Hikoya tanlashda o'quvchilarning yosh xususiyatlari, til darajasi (A2–B2), madaniy qiziqishlari va mavzuga nisbatan motivatsiyasi hisobga olinishi zarur. Murakkab matnlar o'rniga qisqa, sodda, lekin mazmunli hikoyalar tanlash tavsiya etiladi.

Interaktiv metodlardan foydalanish — har bir darsda hikoya mazmuni atrofida muloqotli o'yinlar, munozaralar, dramatizatsiya va yozma refleksiya mashqlari tashkil etilishi kerak. Bunday faol metodlar o'quvchilarni faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida jalb etadi.

Muloqotga yo'naltirilgan yondashuvni qo'llash — hikoya tahlili grammatik yoki leksik nuqtayi nazardan emas, balki muloqot kontekstida olib borilishi lozim. Har bir matn o'quvchiga o'z fikrini bildirish, bahslashish va shaxsiy munosabatini ifoda etish imkonini berishi kerak [5].

Madaniy jihatlarini tahlil qilish — hikoyalarda keltirilgan ijtimoiy kontekst, qadriyatlar, va madaniy tafovutlar ustida muhokama yuritish o'quvchilarda intermadaniy kompetensiyani shakllantiradi.

Shuningdek, tadqiqot davomida badiiy hikoyalar orqali o'qitishning psixologik foydalari ham kuzatildi. O'quvchilar bunday mashg'ulotlarda o'zini erkinroq his qilgan, nutqdagi xatolardan qo'rqmagan, va o'z fikrini ifodalashda mustaqillik ko'rsatgan. Bu esa affektiv filtning pasayishiga va o'rganish samaradorligining oshishiga sabab bo'lgan [3].

Yakuniy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, badiiy hikoya asosidagi mashg'ulotlar ingliz tili o'rganuvchilarda quyidagi o'zgarishlarni keltirib chiqargan:

- kommunikativ kompetensiyaning barcha komponentlari (lingvistik, sotsiolingvistik, pragmatik) rivojlangan;
- madaniyatlararo muloqot malakalari kuchaygan;
- til o'rganishga nisbatan ichki motivatsiya mustahkamlangan.

Natijalar ko'rsatganidek, badiiy hikoyalar o'quvchilarni tilni nafaqat grammatik tizim, balki tirik muloqot vositasi sifatida anglashga yo'naltiradi. Shu bois, bu yondashuv zamonaviy ingliz tili o'qitish metodikasida kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning samarali vositasi sifatida tavsiya etiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, badiiy hikoyalardan foydalanish ingliz tili o'rganuvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega. Tajriba davomida o'quvchilar nafaqat lingvistik bilimlarini mustahkamlashgan, balki o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda erkin ifoda etish, suhbatdosh bilan samarali muloqot o'rnatish, hamda madaniy kontekstni to'g'ri anglash ko'nikmalarini rivojlantirgan. Badiiy hikoyalar o'quvchilarga tilni real hayotiy vaziyatlar orqali o'rganish imkonini yaratgan va shaxsiy tajriba bilan bog'lab o'rganish jarayonini tabiiylashtirgan.

Bunday yondashuv o'quvchilarda tilni chuqurroq anglash, ya'ni so'z va iboralarni kontekstda to'g'ri qo'llash, ularning ma'no nozikliklarini farqlash;

Emotsional tafakkur va estetik sezgirlikni shakllantirish; Ijodiy fikrlash va mustaqil nutq tuzish qobiliyatini rivojlantirish imkonini berdi.

Shuningdek, badiiy hikoyalar orqali o'quvchilar madaniy kompetensiyani ham egalladilar — ular ingliz madaniyatiga xos qadriyatlar, xulq-atvor me'yorlari, nutq uslublari bilan tanishish imkoniga ega bo'ldilar. Bu esa ularni nafaqat til o'rganuvchi, balki madaniyatlararo muloqot ishtirokchisi sifatida shakllantirishga xizmat qildi.

O'qituvchilar uchun badiiy hikoyalar til o'rgatish jarayonini boyituvchi, motivatsiyani oshiruvchi va muloqot markazidagi o'quvchi rolini kuchaytiruvchi vosita sifatida tavsiya etiladi. Ayniqsa, hikoya asosida rolli o'yinlar, debatlar, ijodiy yozuv mashqlari va refleksiya topshiriqlari tashkil etish o'quvchilarni faol o'rganishga undaydi.

Kelgusida bu yo'nalishni yanada rivojlantirish maqsadida:

o Onlayn platformalar (masalan, Edmodo, Google Classroom, Duolingo Stories, BBC Learning English) orqali interaktiv hikoya asosidagi mashg'ulotlarni keng joriy etish;

o Multimediya resurslari (audiokitoblar, animatsion hikoyalar, video dramatizatsiyalar)ni dars jarayoniga integratsiya qilish;

○ О'қувчиларнинг hikoya yaratish va hikoya aytish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun raqamli vositalardan foydalanish;

○ Badiiy hikoyalar asosida madaniyatlararo kommunikatsiya bo'yicha amaliy loyihalar va xalqaro onlayn almashinuv dasturlarini yo'lga qo'yish maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, tadqiqot shuni tasdiqlaydiki, badiiy hikoyalar ingliz tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvni boyituvchi, integrativ va innovatsion metodik vosita sifatida katta imkoniyatlarga ega. Bu yondashuv o'quvchilarni faqat grammatik jihatdan emas, balki madaniy, emotsional va ijtimoiy nuqtayi nazardan ham tilni mukammal o'zlashtirishga olib keladi.

Adabiyotlar

1. Brumfit C.J., Carter R.A. Literature and Language Teaching. – Oxford: Oxford University Press, 1986.
2. Collie J., Slater S. Literature in the Language Classroom. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
3. Krashen S. Principles and Practice in Second Language Acquisition. – Oxford: «Pergamon», 1982.
4. Tomlinson B. Materials Development in Language Teaching. – Cambridge: CUP, 2001.
5. Amonova N. Badiy matn asosida ingliz tili o'qitishning samarali usullari. // Filologiya masalalari jurnali, №4, 2022.

REZYUME. Maqolada ingliz tili o'rganuvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda badiiy hikoyalardan foydalanishning samaradorligi yoritilgan. Tadqiqot natijalari badiiy hikoyalar talabalarning lug'at boyligini kengaytirish, nutq tabiiyligi, madaniy tushuncha va muloqot ishonchini oshirishga xizmat qilishini ko'rsatdi. Shuningdek, interaktiv va ijodiy faoliyatlar orqali o'quvchilarda empatiya, ijodkorlik va mustaqil fikrlash rivojlandi.

РЕЗЮМЕ. В статье освещается эффективность использования художественных рассказов в развитии коммуникативной компетенции изучающих английский язык. Результаты исследования показали, что художественные рассказы служат расширению словарного запаса студентов, естественности речи, культурному пониманию и повышению доверия к общению. Также благодаря интерактивной и творческой деятельности у учащихся развивались эмпатия, творчество и самостоятельное мышление.

SUMMARY. The article describes the effectiveness of using literary stories in the development of communicative competence of English language learners. The research results showed that literary stories serve to expand students' vocabulary, increase the naturalness of speech, cultural understanding, and trust in communication. Also, through interactive and creative activities, students developed empathy, creativity, and independent thinking.

ҚАРАҚАЛПАҚ ДЭСКЕРЛЕРИ – ХАЛҚЫМЫЗДЫҢ МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЫ

М.Б.Даўлетмуратова – *еркин излениўши*

Ўзбекистан мамлекетлик көркем өнер ҳам мәденият институты Нөкис филиалы

Таянч сўзлар: миллий анъана, каштачилик, енгил саноат, тикувчилик технологияси, таълим ва тарбия, ёшлар тарбияси.

Ключевые слова: национальная традиция, вышивка, легкая промышленность, швейная технология, образование и обучение, воспитание молодежи.

Key words: national tradition, embroidery, light industry, sewing technology, education and training, youth education.

Кирисиў. Мәмлекетимизде тәлим хәм тәрбия, руўхый ағартыўшылық жумысларды системалы түрде шөлкемlestириў, бул бағдарда әмелге асырылып атырған ис-илажлардың нәгийжелилигин асырыў, пукаралардың, әсиресе, жаслардың интеллектуал мүмкиншилиги, ой-өриси хәм дүнья танымын жетилистириў, идеологиялық иммунитетин бекемлеў, миллий қадриятлар тийкарында ўатан сүйиўшилик, өз халқына мухаббат хәм садықлық сезими менен жасайтуғын нәўқыран әўладты тәрбиялаўға айрықша итибар қаратылмақта.

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев айтып өткениндей, бүгинги күнде мәмлекетимиз жоқары мақсетлер менен, “Миллий тиклениўден – миллий раўажланыўға қарай” ураны астында раўажланыўдың үшінши дәўири, Жаңа Өзбекстанды қурыўға кириспекте. Бул халқымызды әсирлер даўамында миллий қадриятларымыз тийкарында айдын келешекке шарлап хәм жаңаланыўға бағдарлап, улыўма мақсетлер жолында бирлестирип туратуғын бир пүтин мәнәўий тийкар хәм нормаға айланып, өзиниң күш хәм имканиятларына ийе болған Жаңа Өзбекстанды қурыў хәм Жаңа Ояныў дәўириниң тырнақ тасын қалаўдай уллы мақсет жолында бирлестирип, және де бекемлемекте.

Тийқарғы бөлим. Президентимиз Ш.М.Мирзиёев: “Жаңа Өзбекстанда халық арасында ағартыўшылық илажлар халқымыздың бай тарийхын, илимий-мәдений

мийрасын, миллий қадриятларын үйретиў менен үйлесимли түрде әмелге асырылады” [1] деп айрықша атап көрсеткениндей, бүгинги күнде жасларды хәр тәрәплеме кәмил инсанлар етип тәрбиялаўда миллий қадриятлар, салт-дәстүрлер хәм ата-бабаларымыздан мийрас болып киятырған миллий өнерментшилик дәстүрлери тийкарында тәрбиялаў мәмлекетимиз сиясатының тийқарғы ўазыйпаларының бири болып есапланады.

Хүрметли Президентимиз тәрәпинен 2019-жыл 28-ноябрьде “Өнерментшиликти және де раўажландырыў хәм өнерментлерди қоллап-қуўатлаў бойынша қосымша ис-илажлар ҳаққында”ғы ПҚ-4539-сан Қарарда «Мәмлекетимизде миллий өнерментшилик, халықтың көркем хәм әмелий өнерин раўажландырыў, бул арқалы халқымыздың оғада бай мәдений мийрасын хәм тарийхый традицияларын толық сақлап қалыў, соның менен бир қатарда, бәнтлиги тәмийинленбеген, әсиресе жаслар, ҳаяллар хәм кем тәмийинленген шаңарақларды өнерментшиликке кеңнен тартыў...» [2] мәселеси өз алдына көрсетип өтилген.

Кестешилик – бул әзелий ата-бабаларымыздан киятырған қол мийнетлериниң бир түри болып есапланады. Ата-бабамыз әпиўайы бөзден көйлеклер тигип хәр қыйлы өсимликлерден өзине керек болған реңдеги бояўларды алып, жипти, сабақларды қолдан уршық жәрдеминде ийирип қәлеген реңде бояп алған хәм реңли сабақларды пайда еткен.